

לך-לך - ההכנה למתן תורה: עבודת האבות וגלות מצרים

השיחה: לקוטי שיחות חלק י"ט, שיחה ב' לפרשת לך-לך • siha.beiyoune@loubavitch.fr

"אין אנו מלין מפני שאברהם אבינו ע"ה מל עצמו ואנשי ביתו, אלא מפני שהקב"ה ציווה אותנו⁵ על-ידי משה רבינו שנמול כמו שמל אברהם אבינו ע"ה"⁶.

אם כן, נשאלת השאילה:

מדוע ה"תורה" - מלשון "הוראה" - צריכה לספר לנו באריכות את סיפור האבות, אם המצוות שעשו אינם בדרגה הכי גבוהה, והמצוות שלנו יותר נעלות מהם, הרי "מאי דהווה הווה"!

מקור 3 - מהי ההוראה המעשית מסיפור האבות וגלות מצרים?

אמנם, הרמב"ן בפרשתנו מתעכב על שאילה דומה ומבאר כך: "ולכן יאריכו הכתובים בספור המסעות וחפירת הבארות ושאר המקרים, ויחשוב החושב בהם כאלו הם דברים מיותרים אין בהם תועלת, וכולם באים ללמד על העתיד, כי כאשר יבוא המקרה לנביא משלשת האבות יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבא לזרעו";

[וזאת בדומה לנאמר במדרש ש"מעשה אבות סימן לבנים", ולכן היה חשוב שנלמד המאורעות שאירעו לאבות, כדי שיהיה בזה סימן למאורעות שיאירעו לנו].

וממשיך הרמב"ן: "ודע כי כל גזירת עירין כאשר תצא מכזרזה אל פועל דמיון, תהיה הגזרה מתקיימת על כל פנים";

במילים אחרות: כל פעם שנבואה או גזירה מתבטאת באופן גשמי, סופה להתקיים בפועל, ולא באופן תיאורטי בלבד.

ומביא שם כמה דוגמאות מנביאים, שקישרו את נבואתם עם הכאה במקל וכדומה, שזהו כדי להראות שרוצים בקיום אנו באופן גשמי כפשוטו, ולא באופן רוחני או אבסטרקטי.

ועפ"ז היה ניתן לפרש כך גם בקשר לתורה והמצוות של האבות שהתקיימו בגשמיות, שעניין זה היה הכנה ונתינת כוח, שאפשר את נתינת התורה והמצוות בפועל במתן תורה, ואת הורדת השפע האלוקי לאחר מתן תורה על ידי שיהודים מקיימים מצוות בדברים גשמיים.

ברם, הכרח לומר שסיפור זה הוא גם הוראה נצחית (למעשה) בעבודה שלאחר מתן תורה. ונשאלת השאלה: מהי ההוראה עבורנו, אחרי שהתורה והמצוות כבר התגשמו בגשמיות?⁷

שאילה דומה נשאלת בקשר לסיפור גלות מצרים המסופר בארוכה בתורה: אמנם ידוע שגלות מצרים זיככה את העולם לקבלת התורה⁸, אבל אחרי שכבר קיבלנו את התורה, מהי ההוראה המעשית מכל הגלות הזו שעברה עלינו?

מוכרח לומר שיש בכל זה הוראות מעשיות ועכשוויות.

⁵ לכאורה הפסוק המרכזי הוא בפרשת תזריע יב, ג: "ובימים השמיני, ימול בשר ערלתו", אם כי, אין זה מוזכר בשיחה.

⁶ ומביא שם עוד דוגמאות: "אין אנו אוכלים אבר מן החי, אינו מפני שהקב"ה אסרו (אותו) לנח, אלא לפי שמה שאסר עלינו אבר מן החי... וכן גיד הנשה אין אנו הולכים אחר איסור יעקב אבינו אלא מצוות משה רבינו ע"ה".

⁷ במילים אחרות: מילא לפני מתן תורה, אנו מבינים שקיום התורה והמצוות בגשמיות ע"י האבות, פעל שהתורה ומצוות שלנו יהיו גם מעשיים וגשמיים. אבל שאחרי שהעניין כבר נפעל במתן תורה, מה סיפור האבות מלמד אותנו?

⁸ כמבואר בתורה אור (עד, א) שגלות מצרים היתה הקדמה למתן תורה - היא היתה "כור הברזל" שזיכך את העולם כדי שיהיה ראוי לקבלת התורה.

הערה למגיד השיעור: שיחה זו מיוסדת בעיקר על התועדות יום ב' דחג השבועות תשל"ה (בטעם לכך שמתעכבים על עבודת האבות, גם אחרי מתן תורה), וגם על התועדות פורים תשכ"ט (בביאור האפשרות לתת הגדרות גשמיות לקב"ה).

כדאי מאוד לעבור על ההתועדות, בפרט בהתועדות דתשל"ה, שיש בה אריכות גדולה שלא הובאה בשיחה, וזה עוזר מאוד להבין את ההוראה בפועל של השיחה, שלא הובאה לכאורה באופן ברור בשיחה המוגהת. ותן לחכם ויחכם עוד.

הקדמה:

בשיעור זה נעמוד על החילוק המהותי בין עבודתם של האבות לעבודת ה' שלנו.

מצד אחד - ברור שעבודתם נעלית יותר ממנו, הם גילו את הקב"ה מעצמם, האם יש יותר דרגה נעלית מזה? מצד שני - אנו זכינו למתן תורה, לקשר הכי נעלה עם הקב"ה שהאבות לא זכו לו.

אכן, נתעכב בשיעור זה על ההוראה בפועל שאנו יכולים ללמוד בפועל מעבודת ה' של האבות, איך שזה פעל על השלבים השונים בלימוד התורה, עד עצם היום הזה, וכפי שנבאר בארוכה בעז"ה.

מקור 1 - החילוק המהותי בין התורה והמצוות של האבות ושלנו

כבר הוסבר פעמים רבות¹ החילוק בין לימוד התורה וקיום המצוות של אברהם אבינו² ושאר האבות והשבטים, לבין לימוד התורה וקיום המצוות שלנו:

לימוד התורה וקיום המצוות על ידי האבות היה מצד עצמם ובכח עצמם - הקב"ה לא ציווה להם שום דבר על כך. משום כך הם היו מוגבלים בכך שיכלו להגיע רק למדריגת התורה כפי שהיא קשורה בנבראים ובעבודתם.

מה שאין כן לאחר מתן-תורה, כיון שכבר היה ציווי מלמעלה על לימוד התורה וקיום המצוות, ניתן יחד עם זאת כוח הבורא (המצווה) להגיע לעצמותה של התורה, במדריגה הגבוהה בהרבה מן העולם.

אם כן, יוצא מכך שהמצוות שאנו מקיימים גבוהות בהרבה מן המצוות שהיו מקיימים כל האבות והשבטים.

מקור 2 - גם המצוות שהנחילנו האבות, מתקיימות מפי משה

הדברים מגיעים עד כדי כך, שגם המצוות שקיבלנו לכאורה באופן מפורש מן האבות - כמו ברית מילה וגיד הנשה, גם מצוות אלה אין לנו לקיימם מצד שהאבות הנחילו לנו מצוות אלה, אלא מפני שמה רבינו הנחיל אותם, וכדברי הרמב"ם³:

"כל מה שאנו מרחיקים או עושים⁴ היום, אין אנו עושין אלא במצוות הקב"ה על-ידי משה רבינו ע"ה. לא [מפני] שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו.

¹ לדוגמה: בשיחות בעיון שלמדנו על לקו"ש ח"י לך-לך ב' ("להכניסו בברית של אברהם אבינו"), ובהרבה שיחות נוספות.

² כדברי רז"ל ש"אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה וכו'" (גמרא יומא כח, ב) וכן: "עשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה" (קידושין פב, א).

³ בפירוש המשניות לרמב"ם, חולין ז, בהסברת המושג שיש דברים שנאמרו "מסיני", ומבאר שם המושג הזה, שכל המצוות כולן נאמרו למשה מסיני.

⁴ לכאורה הכוונה היא לשמירת מצוות לא-תעשה וקיום מצוות עשה.

מקור 4 - עבודת האבות: אישית וגלויה; עבודתנו: עוצמתית ונסתרת

ובכן, הביאור בכל זה יובן בהקדים ביאור החילוק בין מצוות האבות לבין המצוות שלנו - בעומק יותר:

ההבדל קיים בשני רבדים: (א) הן מצד האדם העובד, (ב) והן מצד הגילוי שמלמעלה.

אצל האבות: (א) הגילוי שעל-ידי עבודתם היה ממטה למעלה, הם נתעלו ונזדככו, וממילא נעשו כלים לאור האלוהי שהאיר על-ידי עבודתם. (ב) מאידך, כיוון שהאור היה מותאם אישית לפי עבודתם - אור זה היה אצלם באופן גלוי.

בעבודת בני ישראל שלאחר מתן תורה: (א) אין האדם יוצר הזדככות ועליה גדולה כל כך; (ב) אך לאידך גיסא מאיר אור נעלה מן העולם, ולכן איננו בגלוי כל כך.⁹

וחילוק זה בין עבודת האבות לעבודתנו, הוא בהתאם לנאמר במדרש על חידושו של מתן תורה: "כשברא הקב"ה את העולם, גזר ואמר: 'השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם', כשבקש ליתן התורה בטל גזירה ראשונה ואמר התחתונים יעלו לעליונים והעליונים ירדו לתחתונים, ואני המתחיל".

מקור 5 - כדי להגיע לשלימות התורה, יש להגיע לשלימות אישית

על פי זה ניתן להבין כיצד עבודת האבות בקיום התורה והמצוות היא הוראה נצחית, גם אחרי מתן תורה:

דהנה, כשם שבהכנה הכללית למתן תורה היתה צריכה להיות תחילה שלימות בעבודה ובהתבטלות של נבראים מצד עצמם - כפי שאכן קרה אצל האבות, ורק אחר כך ירד לעולם שפע ואור שלמעלה מן העולם;

כך הוא גם בעבודה הפרטית של בני ישראל - גם אחרי מתן תורה הכללי: היהודי צריך להגיע תחילה לשלמות אישית בביטול וזיכוכן מציאותו, שדרכה תתהווה אצלו התאחדות עם האלקות הקשורה הבריאה. רק אז הוא נעשה כלי לגילוי השפע של תורת ה', במדריגה הגבוהה בהרבה מן הבריאה.

במילים אחרות: כדי להגיע להתעלות האלוהית ההכי גדולה - מוכרחים להתייגע קודם להתעלות אישית (ראה הערה 10).

הדבר דומה לנאמר בגמרא (פסחים נ, ב): "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה - בא לשמה" - להורות לנו שזהו הסדר השייך תמיד ("לעולם"):

יש להתחיל עם "שלא לשמה" - להגיע לשלימות האישית הכי גבוהה שאפשר בקשר האדם עם הקב"ה מלמטה, וזוהי ההקדמה לעבודה "לשמה" - הקשר עם הקב"ה מלמעלה, בדרגה הגבוהה מן העולם.

מקור 6 - דוגמת הילד: האם מותר לחשוב ש"יד ה'" היא פיזית?

[נשאלת השאלה: אם מתן תורה פעל כבר גילוי נפלא בעולם, מדוע צריכים אנו לעבור שוב דרך תהליך השלימות האישית?

התשובה לכך היא:] אמנם מתן תורה פעל עניינים נפלאים, אך השפעות אלה הם בהעלם, ויש צורך בעבודת האדם כדי לגלות השפעות אלה - הנעלות יותר מן העולם הזה.

⁹ לכאורה הפשט הוא שהאור כ"כ נעלה, עד שלא שייך לראות אותו בכלל.

¹⁰ בהתוועדות המקור (תשל"ה), הרבי מבאר שזוהי התשובה ליהודי הטוען מדוע לא זכה ל"רזי תורה" כפי שמוכח בפרקי אבות (פ"ו, א)? התשובה היא שזה מגיע רק למי שלומד תורה לשמה, וגם משמח את המקום ואת הבריות... היינו שיש להגיע קודם כל לשלמות אישית כדי לזכות להתעלות הגדולה...

ובדבר הזה יש לנו דוגמה מן הסדר בו מלמדים תורה לילד (בגיל או בידע), שגם בזה רואים שצריך לעבוד בהדרגה.

וכפי שרואים זאת במוחש: בתחילת הלימוד של הקטן, מלמדים אותו את הפסוקים המדברים על הקב"ה בביטויים פיזיים כגון "היד הגדולה", "היד החזקה", כפשטם.

ככל שיסבירו ויפשיטו לילד את הכוונה בביטויים אלו, עדיין יתאר לעצמו שמדובר ביד גשמיית; אלא שהיא גדולה וחזקה הרבה יותר מהיד שהוא רואה אצל מלמדו, למשל.

לכאורה זוהי סתירה לעיקרי האמונה שאין לו גוף ולא דמות גוף, כיצד דורשת התורה שילמדו כך לקטן, בדרך הפשט?¹¹

מקור 7 - הילד מבין שמאחורי ה'יד' יש רוחניות, והבנתו תלך ותגדל

אלא שזוהי התשובה לכך:

הילד מבין שגם ליד הגשמיית של המלמד שלו, אין כוח ויכולת ותכונות של יד בגלל הבשר¹² והעצמות הגשמיות שבה, אלא בגלל הכח והחיות הרוחנית שבתוכה, הבא מאת הקב"ה.

וממילא הוא מבין שבדאי ה"יד הגדולה" של הקב"ה הכוונה אינה לגדלות הגשמית בלבד, אלא בגלל כוח רוחני שבתוכם.

אכן, כשהילד לומד ככה, יש לומר שהוא לומד תורת אמת, אלא שזהו בידיעה המצומצמת שנתלבשה בפשט התורה של "בן חמש למקרא". אחר כך, לפי סדר התורה הוא יתקדם להבנה של המשנה והגמרא, עד להבנה על פי סודות התורה.

מקור 8 - סדר הלימוד של יהודי: לכל לראש התעלות אישית

ויש לומר שעל דרך זה הוא סדר הלימוד השייך לכל יהודי:

תחילה עליו ללמוד תורה כפי שורש נשמתו¹³, בדומה ללימוד התורה של האבות, כלומר: לימוד תורה כדי להגיע לשלימות

¹¹ בהתוועדות המקור (תשכ"ט) מבוארת השאלה בהרחבה: "החיוב ושינונם לבניך" מתחיל משהקטן יודע לדבר, וכבר אז צריכים ללמדו פסוקים בחומש, כולל גם הפסוקים שבהם נאמר "אצבע אלקים היא", או "היד הגדולה" וכיו"ב. והרי בהיותו ילד קטן, אין לו השגה בביאור הענין ד"יד ה'" בפילוסופיה, ולהבדיל - בחסידות וקבלה, כך, שאי אפשר לספר לו אודות עניני הספירות כו'.

"ואין זה רק בגלל מניעה צדדית, אלא כן הוא ע"פ תורה, שלימוד הסוד בא לאחר לימוד הפשט, שמתחיל בהיותו "בן חמש שנים למקרא", ולאח"כ "בן עשר שנים למשנה", ורק לאחר כן מגיע ללימוד הגמרא, שבזה נכלל גם לימוד סודות התורה; אבל בהיותו בן חמש שנים, הרי ע"פ תורה אינו שייך ללימוד הסוד.

"ואעפ"כ, מצווה "תורת אמת", שה"מלמד" ילמד עם הילד "אצבע אלקים היא", וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים", "היד החזקה", וכיו"ב - בה בשעה שלאחרי כל מה שיסבירו לו, מדמה הילד לעצמו "יד" כמו היד שלו ושל אביו, אלא כיון שאומרים לו שהקב"ה הוא שלא בערך יותר גדול וחזק וקדוש וכו', אזי מדמה לעצמו שהקב"ה הוא גדול וחזק יותר גם מהגדול והחזק של אביו, אבל עדיין מדובר אודות עניינים של גשמיות.

"ולכאורה זהו היפך האמת - שהרי מעיקרי האמונה ש"אינו גוף" ו"אין לו דמות הגוף"!

"והרי הלימוד עם הילד הוא לא רק בתור הכנה שביין פעם את הענין ע"פ סוד, אלא בשעה זו מקיים מצות "ושננתם לבניך", ללמוד עם הילד תורת אמת!"

¹² בהתוועדות המקור (תשכ"ט): "הילד רואה אמנם רק את הבשר, אבל הוא יודע ש"בשר" כשלעצמו - ישנו גם ה"בשר" שמונח לפניו של השולחן, ה"סטייק" שאוכל בארוחת צהריים או בארוחת ערב, ואינו רואה בו ענין של כח וגבורה וגדלות כלל;

אלא שבשר היד של אביו (או של הגיבור שאוחז ממנו) הוא בשר חי. - עדיין לא לימדוהו במה מתבטא ענין החיות, ומי הוא הנותן חיים; אבל, גם בהיותו קטן ביותר, בן חמש, שזהו בשר שיש בו חיות, וחיות זו פועלת שידו של אביו תהיי גדולה וחזקה; ועאכ"כ בנוגע ל"יד" שלמעלה.

ונמצא, שאכן לומדים עמו את האמת, אלא שאי אפשר ללמדו את הענין בכל הפרטים, כי אם בכללות - שידו של אביו היא חזקה בגלל החיות שניתן בה ע"י הקב"ה, ואילו ידו של הקב"ה יש בה יותר חיות וכח שלא בערך, שלכן כחה לעשות נסים, ועד"ז בכל שאר העניינים."

במילים אחרות: שלב השלימות האישי לא מספיק, יש לעבור גם כן בשלב התבטלות אל הקב"ה, כדי להגיע סוף־סוף לדרגת התורה כפי שהיא למעלה לגמרי מן העולם.

עפ"ז יובן גם סיפור תמוה לכאורה אודות אדמו"ר הצמח־צדק: כשהיה בעל ה"צמח־צדק" עדיין צעיר, קרא לו פעם אדמו"ר הזקן, ואמר לו, שברצונו לתת לו במתנה (עניני) תורה.

ה"צמח צדק" לא הסכים להצעה, באמרו כי את התורה הוא רוצה לרכוש ביגיעה עצמית.

כעבור שנים, כאשר 'הוסיף חכמה על חכמתו', אמר ה"צמח־צדק" שמצטער מדוע לא הסכים להצעתו של אדמו"ר הזקן, שהרי ככל שאדמו"ר הזקן היה נותן לו עניני תורה נעלים, עדיין יכולה היתה להיות לו יגיעה בתורה לענינים נעלים יותר, והלא תורה היא ללא גבול וקץ.

לכאורה ניתן לשאול: איך אדמו"ר ה"צמח־צדק" לא חשב על סברא פשוטה זו בפעם הראשונה?

ההסברה בזה: אדמו"ר ה"צמח־צדק" לא התחרט על אי רצונו הקודם לקבל במתנה ענינים של תורה, אלא שבשעה שאדמו"ר הזקן רצה לתת לו תורה זו, הרגיש בעל ה"צמח צדק" שעדיין חסרה לו ההכנה של עבודת היגיעה בתורה, המתאימה לקבלת הצעה כזו וחשב שעדיין איננו כלי לתורה שרצה אדמו"ר הזקן לתת לו במתנה.

[במילים אחרות ובדרך אפשר:

הוא כבר הגיע לשלב השלימות האישי, אך עדיין לא הגיע לשלב הביטול המגיע דרך היגיעה בתורה, באופן ד"עבודת פרך". ולכן חשב שעדיין לא הגיע הזמן].

מאוחר יותר, כשהיתה אצלו גם יגיעה זו בתורה, הרגיש שהוא "כלי" ראוי למתנה זו בתורה, שתתגלה לו תורה שלמעלה מיגיעתו, [ואז חשב באופן אחר: שהעניינים שהיו מתגלים לו ע"י האדה"ז היו יותר שווים ממעלת היגיעה¹⁶].

ויתכן שההכנה האמורה של עבודה ויגיעה בתורה, היא בדומה לכך שגלות מצרים היתה הכנה למתן תורה.

בהתוועדות המקור (תשל"ה) מסיים הרבי:

"[ויהי רצון שנזכה לגילוי התורה 'לשמה' באופן שלמעלה מן העולם], עד שמגיעים ללימוד תורתו של משיח, כמו שכתוב 'ישקני מנשיקות פיהו' שזה קאי על טעמי תורה שיתגלו לעתיד, שמשיח "ילמד את כל העם כולו";

ובלשון הרמב"ם בסיום הל' מלכים "ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", שהעניינים המכוסים של פנימיות התורה יבואו בגילוי, שכל זה יהיה בביאת משיח צדקנו".

¹⁶ כך משמע מהתוועדות המקור (תשכ"ה): שהיה סברות לכאן ולכאן, אם להעדיף מעלת היגיעה או מעלת כמות ועומק הידע.

מתחילה חשב שמעלת היגיעה יותר חשובה, וכמבואר בפנים. אכן, וכש'הוסיף חכמה על חכמתו' הבין, שמכיון שזמן האדם מוגבל עלי אדמות, ובמילא יש הגבלת זמן כמה אפשר להתייגע בדברים, אם היה מקבל תורה במתנה היה מגיע להבנת יותר עניינים בפועל במשך ימי חייו.

ההתעלות האישי, ואחר כך הוא מגיע לדרגה הגבוהה מן הבריאה ומשורש נשמתו - התורה כפי שניתנה במתן תורה.

והדבר נחוץ לא רק מצד היהודי, אלא גם מצד התורה עצמה:

הקב"ה ברא את העולם באופן שהאור שלמעלה מהבריאה, היורד ומתאחד עם הבריאה, איננו יורד מיד בשלימותו, אלא בתחילה יורדת רק "הארה" ממנו, אור מצומצם, המתלבש בעניני הבריאה, ורק אחר כך מתגלה עצם האור.

וכן הוא גם בתורה שלמעלה מהבריאה, שירדה תחילה הארה מצומצמת שלה, על ידי האבות.

וזהו סדר הלימוד של חלקי הפרד"ס שבתורה, כפי שזה השתלשל מזה. פשט השתלשל מרמז, רמז מדרוש ודרוש מסוד. זהו סדר ההדרגה שהקב"ה קבע עבור התורה.

מקור 9 - עוד שלב לפני ההתעלות: ביטול בדוגמת גלות מצרים

[אחרי שהבנו היטב ההוראה בעבודת ה' מהתורה והמצוות שקיימו האבות, כעת נבאר ההוראה מסיפור יציאת מצרים].

ובהקדים, שגם העבודה שהבהרנו לעיל, להגיע לכל לראש לשלימות אישית - אינה מספיקה כדי לקבל שלימות התורה.

דהנה, גם אם האדם הגיע אכן בעבודתו לשלימות האישי ונתאחד עם התורה בדרגת הבריאה, עדיין אין לו שום ערך לגבי הבורא.

ולכן צריך לעשות שינוי באדם, שיהיה בדומה לפעולת גלות מצרים, שהייתה גם היא הכנה למתן תורה.

גלות מצרים, כתוב שהמצריים העבירו את ישראל "בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה גו' אשר עבדו בהם בפרך".

הזוהר מפרש, שבקשר ללימוד התורה פסוק זה מתפרש כך: "בחומר - זהו ה'קל וחומר' התלמודי, 'ובלבנים' - זה ליבון ההלכה".

כמו כן, משמעות עבודת פרך היא עבודה ההפוכה מטבעו והרגלו של האדם (כמהות עבודת הפרך של המצריים¹⁴).

משמעות הדבר בעבודת ה':

דווקא על־ידי עבודה ויגיעה ההפוכה מטבעו (ראה הערה¹⁵) - מתהווה הביטול וההזדככות של הגברא, כדי שתורת הקב"ה, שלמעלה מן העולם, תוכל להתגלות אצלו.

¹³ שולחן ערוך אדה"ז הל' תלמוד תורה א, ד: "ועוד אמרו חכמי האמת שכל נפש צריכה לתיקונה לעסוק בפרד"ס כפי מה שהיא יכולה להשיג ולידע וכל מי שיכול להשיג ולידע הרבה ונתעצל ולא השיג וידע אלא מעט צריך לבא בגלגול עד שישג וידע כל מה שאפשר לנשמתו להשיג מידיעת התורה הן בפשטי ההלכות הן ברמזים ודרשות וסודות כי כל מה שנשמתו יכולה להשיג ולידע מידיעת התורה זהו תיקון שלימותה ואי אפשר לה להתתקן ולהשתלם בצרור החיים את ה' במקורה אשר חוצבה משם בלתי ידיעה זו".

בהתוועדות המקור (תשל"ה), הרבי מציין לכך שברוב המקומות האדה"ז אינו מציין את המקורות לדבריו, וגם כשמביא - זהו בד"כ מקורות בנגלה, וכאן כותב מפורשות "אמרו חכמי האמת"...

וממשיך שם ושואל שלכאורה "מי יבוא בסוד ה'" לדעת מהו שורש נשמתו?! רק שעל זה היא ההוראה: "יגעת ומצאת" - לא צריך לשאול מהו שורש נשמתו! אם רק יתייגע ויחפש - הוא ימצא כל העניינים השייכים לו לפי שורש נשמתו.

¹⁴ כפי שראו שעבודת פרך במצרים הייתה שנתנו עבודת נשים לאנשים.

¹⁵ בהתוועדות המקור (תשכ"ה): "כמאמר אדה"ז לאדמו"ר הצ"צ, שהרבי הקודם חזר עליו, שענין החסידות הוא לשנות מידותיו הטבעיים או לשנות טבע מידותיו (כידוע שני האופנים בזה), שזהו בדוגמת הזיכוך של כור הברזל ממצרים".